

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340+378.1

КОНЦЕПЦІЯ ПОБУДОВИ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ РАННЬОЇ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ: УРОКИ ІСТОРІЇ

Л. В. МІХНЕВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент
*Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана*
E-mail: michnevisch@ukr.net

Анотація. Розкрито особливості радянської освітньої реформи 1920-х рр., зокрема процес становлення радянської вищої юридичної школи на прикладі діяльності юридичних факультетів інститутів народного господарства в Києві, Одесі та Харкові. Зроблено висновок, що шляхи вирішення окремих проблем сучасності можна віднайти в історичному минулому.

Ключові слова: освітня реформа, юридична освіта, інститути народного господарства, юридичний факультет.

Актуальність. Стійкий інтерес до вивчення історії юридичної освіти та науки, що спостерігається останні десятиліття в Україні, викликав появу значної кількості спеціальних досліджень. Але вища освіта в Україні довоєнного часу в історіографії розглядалась лише епізодично та поверхово. Спеціальних праць, що безпосередньо розкривають діяльність правових факультетів інститутів народного господарства, які презентували юридичну освіту та науку в 1920–1930-х рр. в Україні, небагато. Так, якщо юридичному факультету Київського інституту народного господарства (далі – КІНГ) присвячені окремі розвідки (Є. І. Кельман, Л. В. Міхневич, І. Б. Усенко), то юридичні факультети Харківського та Одеського інститутів народного господарства лише згадуються в загальних працях з історії цих закладів (В. П. Бородатий, Д. Ю. Михайленко, О. Є. Музичко). Втім, досвід організації та діяльності цих факультетів у період становлення радянської системи вищої освіти, на наш погляд, може бути повчальним при реформуванні освітньої галузі в сучасній Україні. Адже успіх будь-яких реформ є сумнівним без урахування історичного досвіду.

Тому **метою дослідження** є аналіз особливостей радянської освітньої реформи 1920-х рр., зокрема процесу становлення вищої радянської юридичної школи, що допоможе відшукати в історичному минулому шляхи вирішення окремих проблем та уникнути повторення помилок.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто зазначити, що з утвердженням радянської влади поступальний розвиток вузівської юри-

дичної освіти і науки опинився мало не на межі повного знищення. Більшовики визнали за необхідне ліквідувати дореволюційну професійну підготовку кадрів. Університетська освіта вважалася віджилою, а самі університети, з їх схоластичними методами викладання – відірваними від життя, які не відповідали ідеалам пролетарської революції. І хоча радянські діячі освіти визнавали високий теоретичний рівень знань випускників університетів, втім, були впевнені, що ті не мали конкретних професійних навичок. Тож ставилися нові завдання – підготувати кваліфікованих фахівців-практиків для народного господарства. Замість університетів утворювали галузеві інститути як синтез спеціальної та загальної освіти. Але гоніння юридичної школи та спроба замінити юристів старої формації робітниками привели до кризи юридичної освіти.

Треба визнати, що більшовицька реформа вищої школи була непослідовною, а іноді носила суперечливий характер. Спочатку (в 1918 р.) діяльність урядових структур обмежилася незначними змінами в структурі управління (був утворений Секретаріат народної освіти) та виданням розрізних нормативних актів. Тоді як уже в 1919 р. конституційно було закріплене право на всебічну і безоплатну освіту, школа була відділена від церкви, проголошувався вільний вступ до вишів. Відміна плати за навчання і введення нових правил прийому, якими скасовувався освітній ценз, забезпечили вільний доступ до вищих навчальних закладів представників усіх верств суспільства. Але така демократизація насамперед здійснювалася в інтересах міського і сільського пролетаріату. Зауважимо, що наслідки цих перших реформ на території України є досить суперечливими і отримали неоднозначні оцінки в науковій літературі. Схоже, радянські функціонери своєрідно розуміли принципи демократизації школи. Певна річ, що вільний доступ до вишів та їх пролетаризація привели до значного зростання студентства. Але водночас нові правила вступу, відсутність середньої, а іноді й початкової освіти в пролетарської молоді, призвели до радикального розшарування студентської аудиторії, що негативно позначалося на якості навчання.

Надалі кардинально була змінена й система управління вишами. Був створений Народний комісаріат освіти (далі – НКО), що замінив Секретаріат народної освіти. Запроваджувався жорсткий державний контроль над діяльністю освітніх закладів. У структурі НКО був утворений окремий відділ вищої школи, який безпосередньо управляв усіма вишами республіки. Окремою постановою № 8 від 10 березня 1919 р. скасовувалася автономія вищої школи, безпосереднє керівництво навчальним закладом зосереджувалося в руках призначеного в адміністративному порядку комісара. Колишні ради професорів були замінені об'єднаними факультетськими радами на чолі з президіями та їх головами [1]. Це був початок централізації системи управління вищою школою. Однак поки що реформи не торкнулися навчально-методичної складової, тому виші продовжували працювати у традиційних для них формах. З метою впровадження єдиної системи навчальних закладів республіки було прийнято рішення про їх об'єднання, щоправда в 1919 р. воно не було реалізоване.

Ситуація змінилася вже наступного року. Відтак у 1920 р. експерименти з вищою освітою лише розпочалися. Влада вдалася до масштабної освітньої реформи. Якщо реорганізуючи державний апарат українські більшовики орієнтувалися переважно на Радянську Росію, то в освітній сфері все було інакше. Українські урядовці відмовилися від схеми шкільної реформи РРФСР та запровадили свою освітню концепцію. Була вироблена та затверджена схема народної освіти УСРР: трудова (семирічна) школа формувала щабель соціального виховання, професійна школа утворювала шість вертикалей: індустріально-технічну, сільськогосподарську, соціально-економічну, педагогічну, медичну та мистецьку, а за рівнями кваліфікації – школи масової профосвіти та виші. Вищу школу становили технікуми та інститути [2, с. 26].

Основою реформування вищої школи став принцип вузького практицизму, головна увага приділялася формуванню системи професійної освіти. Тож докорінно змінилися як система вишів та їх управління, так і організація навчального процесу й порядок формування викладацького і студентського складу. Для реалізації планів НКО прийняв низку декретів, інструкцій та постанов, провів три Всеукраїнські наради з освіти. Радянська освітня реформа тривала впродовж 1920-х рр. і пройшла кілька етапів.

Так, на першому етапі (початок 1920-х рр.) були ліквідовані університети як школи «чистої науки» і утворені галузеві виші: технікуми (випускали спеціалістів-практиків) та інститути (готували спеціалістів-організаторів) [3, с. 80]. Освіту було зведено до рівня елементарної професійної підготовки, зорієнтовано на кількісні показники за рахунок якості навчання. Вже на першому етапі реформ була створена законодавча база в галузі освіти та налагоджена система центрального «керування» освітою (НКО, Укрголовпрофос, Методком) та встановлена державна монополія в освітній галузі. Реформовано внутрішнє управління вишами: безпосереднє керівництво закладом зосереджено в руках політкомісара та ректора, автономія вишів була ліквідована, але їм залишили адміністративно-технічні функції. Контроль за навчальним процесом здійснювала навчально-контрольна комісія, а факультетами керували відповідні ради. Водночас діяла ще низка комісій: для заміщення вакансій, фахівців (узгоджувала навчальні програми), соціального забезпечення студентів тощо. Між тим внутрішня організаційна структура вишів збереглася. Вони функціонували у складі факультетів та кафедр. Продовжував діяти й інститут професорських стипендіатів. Були збережені й залікова система навчання, мінімум для переходу на наступний рік та умовні переведення. Лише семестровий поділ навчального року був замінений триместровим, а загальний термін навчання скоротили до трьох років.

Спочатку навчальні плани та програми розробляли самі виші, адаптуючи під власні умови, але Укрголовпрофос їх коригував, вилучаючи «наукові дисципліни». Навчальні плани мали два цикли: загальний (дисципліни, що дають попередні знання спеціалізації) та спеціальний (дисципліни виробничих спеціальностей даного вишу). Матеріал ретельно підбирався відповідно до завдань окремого інституту та «виключно за

цільовими ознаками кваліфікації і підготовки особи до загальнокорисної суспільної праці» [4, с. 17]. Аналогічно формувалися і програми. Згодом Методком координував роботу щодо розроблення базових навчальних планів та програм, проводив їх апробацію, видавав дозволи на друк підручників тощо. Перевірці «у центрі» підлягав і конспект курсу кожного викладача. Тим самим влада усувала свідомі чи несвідомі спроби професорів вкласти в нові програми старий матеріал – це свідчило про встановлення державного контролю та ідеологічного стандарту в галузі освіти. Втім, підготовка конспектів була й позитивною, оскільки вони стали основою нових підручників.

Пріоритетним завданням перебудови освіти стало розроблення нових методів роботи. Цей процес мав свої особливості у різних вишах. Загальним принципом формування нових методик було злиття практики з теорією. Лекція як основна навчальна форма поступалася «колективній обробці знань».

Професорсько-викладацький склад комплектувався із старих фахівців та з нових спеців. Старі кадри поступово усувалися від роботи через чистки, репресії, звільнення. Ліквідовано інститут професорських стипендіатів, натомість організовано аспірантури при науково-дослідних кафедрах. Тим самим виші поступово відсторонили від науки. Була розпочата українізація й пролетаризація вищої школи, введена планова розкладка, відкриті робітфаки. Відновлено плату за навчання, від якої звільнялося пролетарське студентство.

Для другого етапу (середина 1920-х рр.) характерним є спроби підняти якість навчання. Інститути були переведені на 4-річний строк навчання. Скасовано розкладки та підвищено вимоги до вступника, введено вступні іспити, запроваджено районування вищих шкіл [5, с. 79–81]. Однак були різко зменшені набори до вишів. А для збільшення випусків запроваджувався екстернат, розподіл на роботу замінив виробничий стаж, а дипломні роботи на певний час були скасовані. Ці заходи скоротили загальні строки перебування у виші і дали країні певну кількість дипломованих спеціалістів.

У системі центрального управління освітою започатковано єдиноначальність. Центр академічної роботи у вишах перемістився в предметні комісії (кафедральна структура інститутів була ліквідована). А факультети інститутів були перетворені на цикли, що розпадалися на підвідділи. Однак уже до кінця 1924/1925 н. р. факультети знову відновили, а циклову систему скасували. У вишах республіки запроваджували курсову систему навчання (замість залікової), а мінімум у разі переходу з курсу на курс та умовне переведення скасували. Навчальний рік, як і раніше, поділявся на триместри, а навчання було платним [6, с. 52]. Формування викладацького корпусу за конкурсом змінили призначення на посади. Була проведена реєстрація наукових працівників, поділ на штатних та позаштатних професорів і викладачів I та II групи.

Третій етап (кінець 1920-х р.) передбачав уніфікацію освіти, що була покликана усунути відмінності систем освіти в УСРР і РРФСР та встано-

вити державну монополію в освітній діяльності. Суть уніфікації полягала у створенні низки галузевих вишів. Керівництво ними передавалось галузевим наркоматам і відомствам. Була зруйнована система профільних вертикалей; змінено систему керівництва інститутами: правління ліквідовано, посада ректора замінена директором, який одноособово відповідав за всі справи вишу. Інститути знову були переведені на трирічний термін навчання, викладання – на денну форму та семестрову систему. Встановлено періодизацію навчального року. Кардинально новим для освіти стало запровадження соціалістичного змагання між однотипними вишами республіки. Його мета – «максимально можливе підвищення якості продукції вузів» [7, с. 9]. Відтак успішність, пропускна здатність вишів, організація ефективних методів викладання, облік студентської роботи тощо підганялися під планові показники. Формування нового покоління викладачів було повністю передано аспірантурам, де був встановлений фіксований відсоток набору аспірантів-комуністів. Втім, роздрібнення та штучне кількісне збільшення вишів, пристосування їх до вузьковідомчих інтересів мали негативні наслідки: розпорошення матеріально-технічної та навчально-методичної бази, втрата наступності підготовки науково-педагогічних працівників, зниження теоретичної підготовки студентів тощо. Однак уніфікацією розпочався процес адміністративного підпорядкування освіти союзному керівництву.

Серйозні зміни пережила й вища юридична освіта. Насамперед зауважимо, що на українських теренах у дореволюційний час вища юридична освіта була представлена юридичними факультетами старих університетів, правовими факультетами (відділеннями) вищих жіночих курсів (Київ, Одеса) та приватним Новоросійським (Одеським) міжнародним інститутом. Водночас досить сильну юридичну компоненту містили навчальні плани Київського та Харківського комерційних інститутів, які готували кадри з економіко-правовою освітою. Упродовж 1917–1920 рр., окрім названих осередків юридичної освіти, право стали вивчати на правових факультетах новоутворених університетів: Українського державного, Кам'янець-Подільського, Катеринославського та Таврійського. Також були засновані юридичні інститути: Київський (у 1917 р.) та Севастопольський (у 1918 р.). Широке вивчення права започаткував Боспорський університет (Керч), відкритий у 1920 році.

Але остаточне утвердження радянської влади кардинально змінило життя цих вишів. Більшість закладів, в тому числі університети, були ліквідовані. Український радянський уряд став на позицію налагодження роботи технічних та медичних вишів. Щодо юридичних факультетів і вишів, то спочатку на підставі «Тимчасової інструкції Губернським відділам народної освіти» від 20 лютого 1920 р. вони разом з історико-філологічними підлягали ліквідації [8, с. 10]. Але насправді історико-філологічні та фізико-математичні факультети університетів та жіночих курсів утворили Тимчасові педагогічні курси, які згодом були реорганізовані в педагогічні технікуми (у Харкові – в Академію теоретичних знань), а далі – в інститути народної освіти.

Натомість інша доля чекала юридичні факультети і виші. Остаточною датою їх ліквідації став червень 1920 року. Інструкцією НКО встановлювалося «на бувших правничих факультетах навчання зовсім припинити й організаційні форми їх без шкоди для інвентаря рішуче ліквідувати» [9, с. 52]. Так, у Києві юридичний факультет університету (разом з приєднаним до нього правничим факультетом Українського державного університету), правове відділення вищих жіночих курсів, юридичний інститут та комерційний інститут утворили Київський інститут соціально-економічних наук. Останній 24 вересня 1920 р. був перейменований в Київський інститут народного господарства ім. Євгенії Бош (далі – КІНГ). Юридичний факультет Харківського університету та Харківський комерційний інститут були об'єднані в Харківський інститут гуманітарно-суспільних наук, який згодом був реорганізований в Харківський інститут народного господарства (далі – ХІНГ). В Одесі на основі злиття юридичних та історико-філологічних факультетів університету та вищих жіночих курсів, Одеського міжнародного інституту та економічного факультету політехнічного інституту 1 липня 1920 р. був відкритий Одеський гуманітарно-суспільний інститут (8 грудня 1920 р. йому присвоїли ім'я О. І. Хмельницького). А 1 липня 1921 р. із двох його відділень (соціально-правового та соціалістично-економічного) був утворений Одеський інститут народного господарства (далі – ОІНГ). У складі всіх трьох інститутів народного господарства були відкриті юридичні факультети, вже як осередки радянської юридичної освіти.

Зауважимо, що становлення радянської вищої юридичної освіти в Україні початку 1920-х рр. було доволі складним. Не існувало єдиної думки щодо підготовки юристів. У пресі точилася гостра дискусія про планову правову освіту та про методи підготовки правників. Ці проблеми порушувалися на з'їздах та нарадах діячів радянської юстиції. Провідні науковці підтримували ідею злиття теорії і практики юриспруденції та підготовки на цій основі кваліфікованої робочої сили. Було вирішено виділити напрями кваліфікації юристів, утворивши на правових факультетах господарсько-юрисконсультське, адміністративне та судове відділення. Господарсько-юрисконсультське відділення мало готувати юрисконсультів господарських наркоматів, госпорганів, профспілкових, кооперативних та інших спеціалістів; адміністративне – правників для центральних і місцевих органів влади, а судове – юристів, що захищають діючий порядок від здійснених і можливих правопорушень (суддів, прокурорів, слідчих, нотаріусів, захисників, працівників місць ув'язнення, діячів комісій з роботи із неповнолітніми, керівників кримінального розшуку).

Такий проект реформування юридичної освіти потребував відповідних навчальних планів. До їх розроблення долучилися провідні вчені-юристи. Наприклад, план юридичного факультету КІНГ розробив професор Є. І. Кельман, ОІНГ – Є. В. Васьковський. Хоча ці плани передбачали спеціалізацію на судове, адміністративне та господарсько-юрисконсультське відділення, пропонували студентам вивчати загальні юридичні предмети та додаткові спецкурси, кожен з них мав свої особливості, що

вносило плутанину в роботу факультетів. Тому з метою упорядкування викладання юридичних дисциплін, систематизації підготовки юристів нової формації був напрацьований базовий навчальний план. На нарадах за участю представників Методкому та вишів було прийнято рішення, що викладання на правових факультетах повинне мати за основу радянське право, а історично- і порівняльно-правовий матеріал може використовуватися як виняток. І вже у 1924 р. узгоджений навчальний план для юридичних факультетів інститутів народного господарства був затверджений окремою резолюцією на I Всеукраїнській нараді з освіти [10, с. 46–49].

На відміну від попередніх планів, він був спрощеним та ліквідував тягар багатопредметності. Студенти-юристи вивчали 2–3 основні та 1–2 додаткові дисципліни (всього не більше п'яти) в осінньому та зимовому триместрах, літній відводився на практику [11, арк. 69]. Тижневе навантаження студента (лекції та практичні) не могло перевищувати 36 годин. Особлива увага приділялася практичним заняттям і спеціалізації. Окрім відділів, факультети могли ініціювати поглиблену спеціалізацію в семінарах підвищеного типу, гуртках, організовуючи виробничу практику, через тематику дипломних робіт та стажування. Водночас із планів вилучили історію і догму римського права, історію руського права, історію західно-руського права. Єдиним історико-правовим предметом залишився курс історії правових інститутів.

Центр академічної роботи зосереджувався в предметних комісіях. Управління факультетами здійснювали ради професорів, викладачів, осіб навчального персоналу та представників студентів. Рада обирала деканів, їх заступників, секретарів, завідуючих відділеннями, згодом виборність деканів змінили призначенням.

Хоча юридичні факультети користувалися попитом, їх набори постійно скорочувалися, а кількісні показники випусків були незначними. Тож відчувався дефіцит кадрів із юридичними знаннями, особливо в органах юстиції. Командировані пролетарські студенти мали слабку підготовку і неспроможні були вчасно опанувати курс вишу, а більшість студентів-юристів були із непролетарських станів, тому продовжувалися «чистки», внаслідок яких навіть успішних студентів «викидали» з вишів «як антирадянський елемент». Втім, офіційну думку, сформовану в радянській історіографії, про успішну «пролетаризацію» студентства не можна застосувати до юридичних факультетів, де 65 % студентства становили представники інтелігенції. Натомість, щоб підготувати за короткі строки юристів нової формації, було прийнято рішення про організацію професійних курсів. Тобто, основна маса суддів, прокурорів, слідчих здобували юридичну освіту на короткотермінових курсах НКЮ, які були відкриті в Харкові, Києві та Одесі. Це була спроба створити сітку спеціальних професійних шкіл [12].

Проте норми прийому студентів скорочувалися. Якщо пропускна здатність I курсу юридичного факультету КІНГУ в 1925–1926 н. р. мала становити 100 осіб, то з наступного року всі інститути народного господарства мали набирати лише по 80 студентів-юристів. А в 1929 р. набір

був зведений до мінімуму: на юридичних факультетах КІНГ і ОІНГ могли навчатися не більше як по 60 першокурсників, а в ХІНГ – 75 [13, арк. 98; 14, с. 14; 15, с. 8]. Врешті, скорочення наборів негативно впливало на кількісні показники випусків.

Висновки і перспективи. Отже, радянські реформи були досить радикальними. Вони базувалися на радянській ідеологічній доктрині, що повністю змінила дореволюційну систему освіти та характеризувалася крайньою формою раціоналізму освіти, утвердженням командного стилю управління та орієнтацією на кількісні показники за рахунок якості навчання. Але деякі урядові заходи в галузі освіти повинні привернути увагу сучасників. Зокрема, це встановлена фіксована кількість навчальних закладів, які мали право готувати юристів, застосовуючи спеціалізацію, залежно від потреб держави. Адже кількість вишів, які готують юристів в сучасній Україні, не тільки не відповідає реальним потребам держави та суспільства, а й ставить під сумнів якість такої підготовки. Водночас заслуговує на увагу визначення цілей і завдань навчальних закладів та контроль змісту юридичної освіти державою, яка виступала основним замовником юридичних кадрів. Сьогодні цей досвід можна застосувати, впроваджуючи активну співпрацю з майбутнім роботодавцем для підготовки юриста, адаптованого до сучасних умов ринку, який готовий до конкретного виду правової діяльності. Врешті, поглиблене вивчення досвіду юридичної школи минулого може стати корисним у процесі підготовки сучасних юридичних кадрів.

Список літератури

1. Постанова № 8 від Народного Комісаріату Освіти по відділу вищої школи // Народна освіта. – 1919. – № 1. – С. 88–90.
2. Рябошапко Л. І. Становлення законодавства про народну освіту УСРР (1917–1922) / Л. І. Рябошапко // Проблеми правознавства. – 1990. – № 51. – С. 23–29.
3. Міхневич Л. В. Розвиток юридичної науки і освіти в Київському комерційному інституті – Київському інституті народного господарства (1906–1930 рр.) / Л. В. Міхневич. – К. : КНЕУ, 2011. – 286 с.
4. Производственная программа Укрглавпрофобра на 1922 г. – Х., 1922. – 120 с.
5. Збірник чинного законодавства УСРР про народну освіту / сост. М. А. Гейзер. – Х. : Вид. НКО УСРР, 1927. – 207 с.
6. Циркулярні розпорядження Всім Губпрофосам // Бюлетень народного комісаріату освіти. – 1924. – № 2. – С. 52.
7. Про поміжвузівське соціалістичне змагання // Бюлетень народного комісаріату освіти. – 1929. – № 23. – С. 9–10.
8. Тимчасова інструкція Губвіднародосвіти // Збірник Декретів, постанов, наказів та розпоряджень по народному комісаріату освіти УСРР. – 1920. – Вип. 1. – С. 10–11.
9. Інструкція до оголошення законодавчим шляхом положень про державну систему Вищих Шкіл в УСРР від 9 червня 1920 р. // Збірник Декретів, постанов, наказів та розпоряджень по народному комісаріату освіти УСРР. – 1920. – Вип. 1. – С. 51–53.

10. Задачі і структура правничого факультету. Резолюція Першої Всеукраїнської Наради по освіті // Бюлетень народного комісаріату освіти. – 1924. – № 2. – С. 40–49.
11. Нормальный учебный план юридического факультета // ДАК. – Ф. Р-871. – Оп. 1. – Спр. 538.
12. Міхневич Л. В. Правова підготовка працівників юстиції в Україні в 1920-х роках / Л. В. Міхневич // Науковий вісник НУБіП України. – 2015. – № 233. – С. 19–26. – (Серія «Право»).
13. Циркуляри Укрглавпрофобра // ДАК. – Ф. Р-871. – Оп. 1. – Спр. 67.
14. Норми прийому до ВУЗів на 1927–1928 рр. // Бюлетень Народного комісаріату освіти. – 1927. – № 30–31. – С. 14.
15. Норми прийому на 1928–29 академічний рік до вузів УСРР // Бюлетень Народного комісаріату освіти. – 1928. – № 34. – С. 8–11.

References

1. Regulation № 8 of the People's Commissariat of Education to the Department of High School (1919). National education, 1, 88–90.
2. Riaboshapko, L. I. (1990). Stanovlennia zakonodavstva pro narodnu osvitu URSR (1917–1922) [The formation of legislation on public education of USSR (1917–1922)]. Problems of jurisprudence, 51, 23–29.
3. Mikhnevich, L. V. (2011). Rozvytok iurydychnoi nauky i osvity v Kyivskomu komertsiinomu instytuti – Kyivskomu instytuti narodnoho hospodarstva (1906–1930 rr.) [The development of legal science and education at the Kiev Commercial Institute – Kyiv Institute of National Economy (1906–1930 years)]. Kyiv: KNEU, 286.
4. The production program of Ukrainian Main Committee, professional and social-scientific education in 1922. Kharkiv, 120.
5. Heizer, M. A. (1927). Zbirnyk chynnoho zakonodavstva USRR pro narodnu osvitu [Collection of the current legislation of the USSR on public education]. Kharkiv: Vyd. NKO USSR, 207.
6. Circular orders (1924). Bulletin of people's Commissariat of education, 2, 52.
7. About interuniversity socialist competition (1929). Bulletin of people's Commissariat of education, 23, 9–10.
8. Temporary instruction Gubvidnarodosvity. Collection of decrees, regulations, orders and instructions on USSR National Commissariat of Education, 1, 10–11.
9. Instructions to the announcement by the legislative provisions of the state system of Higher Schools in the USSR on June 9, 1920. Collection of decrees, regulations, orders and instructions on USSR National Commissariat of Education, 1, 51–53.
10. Tasks and structure law faculty. Resolution of the First Ukrainian Conference on education (1924). Bulletin of people's Commissariat of education, 2, 40–49.
11. State archive of Kyiv. F. S-871 Kyiv Institute of national economy. [Normal curriculum of the faculty of law]. 1, 538.
12. Mikhnevich, L. V. (2015). Pravova pidhotovka pratsivnykiv yustytzii v Ukraini v 1920-kh rokakh [Legal training of staff of justice in Ukraine in 1920]. Scientific bulletin NULES of Ukraine: Series «Law», 233, 19–26.
13. State archive of Kyiv. F. S-871 Kyiv Institute of national economy. [Circulars Ukrainian Main Committee, professional and social-scientific education]. 1, 67.

14. The rules of admission to universities in 1927–1928 years (1927). Bulletin of people's Commissariat of education, 30–31, 14.

15. The rules of admission to the 1928–29 academic year to universities USSR (1928). Bulletin of people's Commissariat of education, 34, 8–11.

КОНЦЕПЦИЯ ПОСТРОЕНИЯ ВЫСШЕГО ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ РАННЕЙ СОВЕТСКОЙ ЭПОХИ: УРОКИ ИСТОРИИ

Л. В. Михневич

***Аннотация.** Раскрыты особенности советской образовательной реформы 1920-х гг., в частности, процесс становления советской высшей юридической школы на примере деятельности юридических факультетов институтов народного хозяйства в Киеве, Одессе и Харькове. Сделан вывод, что пути решения отдельных проблем современности можно найти в историческом прошлом.*

***Ключевые слова:** образовательная реформа, юридическое образование, институты народного хозяйства, юридический факультет.*

THE CREATION OF THE CONCEPT OF LEGAL EDUCATION IN THE EARLY SOVIET ERA: THE LESSONS OF HISTORY

L. V. Mikhnevich

***Abstract.** The features of the Soviet educational reforms of the 1920, in particular, the process of formation of the Soviet law school on the example of the law faculties of the institutes of national economy in Kiev, Odessa and Kharkov. It is concluded that solutions to individual problems can be found in the historical past.*

***Keywords:** educational reform, legal education, institutes of national economy, faculty of law.*

УДК 340.12

УКРАЇНСЬКА ПРАВОВА ТА ПОЛІТИЧНА ДУМКА ЗА І. ЛИСЯКОМ-РУДНИЦЬКИМ

Л. С. ПРОТОСАВІЦЬКА, кандидат історичних наук

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

E-mail: protosavitska@gmail.com

***Анотація.** У статті викладено погляди І. Лисяка-Рудницького, з'ясовано особливості формування української нації. Досліджено чотири напрями української політичної та правової думки: демократично-народницький, консервативний, комуністичний та інтегрально-націоналістичний.*

***Ключові слова:** народ, нація, консерватизм, народництво, комунізм, інтегральний націоналізм.*